

УДК 34.096

Степанов С. В.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри спеціальних правових і процесуальних дисциплін Одеського інституту підприємництва та права

ВСТАНОВЛЕННЯ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ (ПІДРОБЛЕННЯ) ДОКАЗІВ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ

В умовах переходу до ринкової економіки об'єктивно зростає роль права та юрисдикційних органів в регулюванні суспільних відносин. з метою встановлення істини та недопущення помилок, які ущемляють інтереси сторін, справи розглядаються послідовно на різних стадіях процесу. Серед них особливе місце займає перегляд судових актів за нововиявленими обставинами, практика застосування якого, поряд з іншими переглядами, виявляє при застосуванні найбільшу кількість помилок як з боку заявників, так і суду.

Зокрема, однією з підстав для перегляду справи за нововиявленими обставинами є фальсифікація (підроблення) доказів. Дослідженням окремих аспектів порушеної проблеми займалися Н. П. Ведищев, Г. Ф. Горський, П. С. Елькінд, Л. Д. Кокорев, В. В. Сверчков, проте ці розробки здійснювалися ще за радянських часів і не завжди відповідають сучасному стану розвитку вказаних відносин.

Тому метою даної статті є дослідження проблеми встановлення фальсифікації (підроблення) доказів у справі та використання даної обставини як нововиявленої для відновлення перегляду такої справи.

Дійсно, однією з підстав для перегляду за нововиявленими обставинами є фальсифікація (підроблення) доказів, що завжди є результатом умисних дій певних осіб, які намагаються спотворити, перекрутити справжні відомості про події чи факти з метою досягнення бажаних для них результатів.

Фальсифікація – дія, що виражається в умисному спотворенні, викривленні, перекрученні, підтасуванні або завідомо неправильному тлумаченні, висвітленні тих чи інших явищ, подій, фактів тощо [1, с. 1315]. Вона може виражатися в умисному штучному створенні предметів з метою надання їм ознак речових чи письмових доказів, умисному поданні в якості останніх таких предметів, які такими насправді не є, тощо. Часто фальсифікація виражається у допечатці тексту в договори та звітні документи, внесенні в документи даних, що не відповідають дійсності, заміні або видаленні аркушів у документах, підробці підпису на документах, а також фальсифікації судових актів, нібито прийнятих іншими судами для створення преюдиції або переваг у даному процесі (наприклад, сфальсифікована ухвала про застосування заходів до забезпечення позову або рішення про визнання банкрутом суб'єкта господарювання). Цими документами учасник процесу може вводити в оману не тільки суд, але й інших учасників, створюючи у них певне сприйняття обстановки та спонукаючи до відповідних дій.

Особливістю фальсифікації є те, що сам доказ (наприклад, речовий) позбавлений суб'єктивізму у сприйнятті інформації. Його суть полягає у єдності об'єкта матеріального світу та фактичних даних, джерелом яких цей доказ є [2, с.

186–187]. Тому фальсифікація пов'язана зі зміною первинного вигляду доказу або створення штучного доказу по справі.

О. М. Бойко під штучним створенням доказів або іншої фальсифікації розуміє підроблення документів, що є доказами у справі, підміну або знищення речових доказів [3, с. 782], тобто розглядає це поняття в досить вузькому розумінні.

Слід зауважити, що за аналізом норм чинного КК України суб'єктом злочину може бути тільки спеціальний суб'єкт – слідчий, прокурор або інша уповноважена на те особа [4, с. 1010]. Підроблення документів, внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, що цілком підпадає під поняття фальсифікації, у статті 366 КК має назву «службове підроблення» та здійснюється лише службовою особою. Тому у випадку, коли фальсифікацію здійснював інший суб'єкт, кримінальної відповідальності не настає та відповідно вирок не виноситься. В такому випадку більш правильним було би вказати про неможливість підтвердження вирок суду такого підроблення.

Об'єктивна сторона злочину виражається в наступних формах: 1) внесення посадовою особою в офіційні документи завідомо неправдивої інформації; 2) інша підробка документів; 3) складання завідомо неправдивих документів; 4) видача завідомо неправдивих документів [5, с. 802].

Суб'єктивна сторона злочину характеризується виною у формі прямого умислу, а відношення суб'єкту до наслідків злочину може бути як навмисним, так і необережним. Винний усвідомлює, що здійснювані ним діяння явно виходять за межі прав та повноважень, що надані йому законом або іншими нормативними актами, але бажає їх здійснити.

В юридичній літературі зазначається, що докази можуть фальсифікуватися і шляхом бездіяльності [6, с. 11]. Проте з цим важко погодитися. Фальсифікація доказів передбачає активну поведінку суб'єкта. Неповідомлення прокурором інформації про надання учасником процесу недостовірних доказів не фальсифікує їх – вони вже є такими. Якщо суддя здогадувався про фальсифікацію певних доказів, але не прийняв жодних заходів та виніс судові рішення на підставі такого доказу, то неправильно говорити, що суд сфальсифікував доказ. Він був наданий таким. Тому вважаємо, що фальсифікація доказів може виражатися лише в діях (активній поведінці).

Фальсифікація речових доказів завжди є результатом умисних дій певних осіб, які намагаються спотворити, перекрутити справжні відомості про події чи факти з метою досягнення бажаних для них результатів.

Прикладом вищевказаного може стати рішення господарського суду Дніпропетровської області від 06.05.09 року у справі № 20/345–06 за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Ніка» до Товариства з обмеженою відповідальністю «АФ Славутич» про визнання договору недійсним та стягнення заборгованості. За первісним позовом судом була встановлена заборгованість відповідача ТОВ «АФ Славутич» перед позивачем ТОВ «Ніка» за накладною № 04/181 від 18.04.2005 року (договір купівлі–продажу №04/01 від 18.04.2005 року) та було стягнуто з ТОВ «АФ Славутич» на користь ТОВ «Ніка» 28392,56 грн. основного боргу та 7895 грн. 56 коп. – відсотки за користування товарним кредитом.

Рішення господарського суду від 21.11.2006 року не було оскаржено та набрало чинності. Проте 10.03.2009 року ТОВ «АФ «Славутич» звернулось з заявою про перегляд рішення за нововиявленими обставинами, посилаючись на постанову Петриківського районного суду Дніпропетровської області від 10.11.2008 року по кримінальній справі № 1–26/2008 року, в якій судом встановлено, що Шелест В.М. працювала директором ТОВ «АФ Славутич» та одночасно була директором ТОВ «Ніка». Здійснюючи свою діяльність на посаді двох директорів підприємств, вона уклала договір купівлі–продажу № 04/01 від 18.04.2005 року та навмисно перевищила ціну зерна в два рази.

При цьому в обґрунтування договору Шелест В.М. підписала накладну № 04/181 від 18.04.2005 року на відпуск зерна всього на суму 85720 грн., підписала накладну від імені засновника Жученко С.І., підробивши його підпис та завіривши печаткою підприємства, а підроблені документи Шелест В.М. в кінці квітня 2005 року надала до оплати в бухгалтерію ТОВ АФ «Славутич». Дії Шелест В.М. кваліфіковані за частиною першою статті 366 КК України за ознаками службового підроблення, але справу постановою суду було припинено у зв'язку з закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності.

Безперечно, господарський суд прийняв правильне рішення, що обставини, які були встановлені постановою Петриківського районного суду Дніпропетровської області від 10.11.2008 року у справі № 1–26/2008, є нововиявленими [7].

Деякі спеціалісти кримінального права вважають, що фальсифікацію доказів, документів також слід вважати кваліфікуючою ознакою складу злочину за статтею 384 «Завідомо неправдиве показання» [5, с. 802].

Ґрунтуючись на цій позиції, деякі вчені пропонують замінити словосполучення «фальсифікація доказів» на «неправильність фактичних даних». Проте це досить широке поняття, що може включати і неправдивий переклад, і неправильність висновку експерта, тощо. з іншого боку, фактичні дані не можуть бути неправильними – вони фактично об'єктивної дійсності. Однак докази, що відтворюють ці фактичні дані, можна спотворити та перекрутити.

Завідомо неправдивість показань і висновків, підробка доказів є підставою відновлення справи в тому випадку, коли ці факти встановлені вироком, що набув законної сили, і винуваті особи засуджені [8, с. 46].

Проте за вказаних вище підстав виявляються випадки неможливості винесення вироку суду. Наприклад, помер підозрюваний, обвинувачений, що відповідно до ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 р. є підставою для закриття кримінального провадження. у цьому випадку вирок суду про визнання особи винною навіть у випадку визнання нею своєї вини не буде прийнятий. а тому відновлення справи за нововиявленими обставинами не відбуватиметься. Проте це представляється невірним та суперечить основним засадам судочинства.

Тому деякі автори пропонують допустити визнання висновків слідчого нововиявленими обставинами [9, с. 40–41], що представляється вірним.

Вказану позицію підтримує і судова практика. Дійсно, у випадках, коли відносно особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, провадження у кримінальній справі в силу закону не може бути закінчене постановленням вироку (за

впливом строків давності, внаслідок акта амністії, помилування, недосягнення віку кримінальної відповідальності, у зв'язку зі смертю), на підтвердження наявності вказаних обставин суд може врахувати постанову слідчих органів по результатах розслідування, проведеного в порядку кримінального судочинства, якщо вона винесена у суворій відповідності з законом [10, п.6].

В теорії процесу піднімається також проблема фальсифікації протоколів судових дій. Вказані протоколи є процесуальними носіями доказової інформації. з одного боку – це фактичні дані, що мають значення для розгляду справи, а з іншого – «допоміжні» докази, що містять відомості про факти, які мають значення для правильного вирішення справи.

Фальсифікація протоколів та інших документів може полягати у навмисному складанні документів або внесенні до цих документів даних, що повністю або частково не відповідають дійсності, у підробці документів шляхом зміни їх тексту (підчистка, витравлювання, змивання, дописування тощо) або ж шляхом зміни їх окремих фрагментів (переклеювання фотографій, проставляння відбитку підробленої печатки тощо). Спотворення протоколів судових дій може суттєво впливати на хід розгляду справи та спричинити винесення неправосудного рішення. Тому доречно вважати цей факт нововиявленою обставиною. На підставі зазначеного, пропонується сформулювати, що нововиявленими обставинами є «фальсифікація (підроблення) документів, речових доказів, протоколів судових дій та інших доказів, що спричинили винесення незаконного судового рішення».

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / За ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпень – ВІФ "Перун", 2003. – 1426 с.
2. Горский Г. Ф., Кокорев Л. Д., Элькин П. С. Проблемы доказательств в советском уголовном процессе. / Г. Ф. Горский, Л. Д. Кокорев, П. С. Элькин. – Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1978. – 304 с.
3. Научно-практический комментарий к уголовно-процессуальному кодексу Украины / Под ред. В. Т. Маляренко и В. Г. Гончаренко. – К., 2003. – 1012 с.
4. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 1196 с.
5. Уголовный кодекс Украины. Комментарий / Под ред. Ю. А. Кармазина и Е. Л. Стрельцова. – Харьков: ООО «Одиссей», 2001. – 960 с.
6. Сверчков В. Фальсификация доказательств / В. Сверчков // Законность. – 2001. – № 11. – С. 11–13.
7. Рішення Господарського суду Дніпропетровської області від 06.05.09 року у справі № 20/345–06 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3681880>
8. Ведищев Н. П. Возобновление производства по уголовному делу ввиду новых или вновь открывшихся обстоятельств. / Н. П. Ведищев // – М.: Юрлитинформ, 2003. – 256 с.
9. Ковтун Н. Н. Судебный контроль законности и обоснованности судебных решений в стадии возобновления уголовного судопроизводства ввиду новых и вновь открывшихся обстоятельств / Н. Н. Ковтун // Государство и право. – 2003. – № 7. – С. 40–41.
10. Про практику перегляду судами у зв'язку з нововиявленими обставинами рішень, ухвал і постанов у цивільних справах, що набрали законної сили: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 11.05.2011 року.

вного Суду України № 1 від 27.02.1981 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

Анотація

Степанов С. В. Встановлення фальсифікації (підроблення) доказів та його наслідки. – Стаття.

Стаття присвячена проблемі встановлення фальсифікації (підроблення) доказів у справі та використання даної обставини як нововиявленої для відновлення перегляду такої справи. Автор аналізує чинне законодавство з порушеного питання, виявляє прогалини регулювання та пропонує шляхи їх усунення.

Ключові слова: процесуальне право, судочинство, фальсифікація доказів, підроблення доказів, нововиявлені обставини.

Аннотация

Степанов С.В. Установление фальсификации (подделки) доказательств и его последствия. – Статья.

Статья посвящена проблеме установления фальсификации (подделки) доказательств по делу и использования данного обстоятельства как вновь открывшегося для возобновления пересмотра такого дела. Автор анализирует действующее законодательство по исследуемому вопросу, выявляет пробелы регулирования и предлагает пути их устранения.

Ключевые слова: процессуальное право, судопроизводство, фальсификация доказательств, подделка доказательств, вновь открывшиеся обстоятельства.

Annotation

Stepanov S.V. The fact finding of the falsification (forgering) of evidences and it's consequences. – Article.

The article deals with a problem of the fact finding of the falsification (forgering) of evidences and using of this fact as a newly discovered one in order to renew re-trial of the case. The author analyzes current legislation as well as finds legislative lacunas and provides measures to resolve these problems.

Key words: the law of procedure, jurisdiction, falsification of evidences, forging of evidences, newly discovered facts.